

Р.А Абдыкулованын «XIX кылымдын экинчи жарымы - XX кылымдын башындагы Осмон мамлекети менен Орто Азиянын ортосундагы дипломатиялык байланыштар тууралуу архив документтери» аталышында илимдин кандидаты даражасын алуу максатында жазылган диссертациясына

ПИКИР

Советтер Союзу кулап, Орто Азия аймагындагы өлкөлөр өздөрүнүн көз каранды эместигин алган соң башка мамлекеттер менен эл аралык байланыштары күч алды. Алардын эгемендүүлүгүн тааныган мамлекеттердин арасында Түркия Республикасы да орун алды. Түркия мамлекети менен Орто Азия аймагындагы көз карандысыз мамлекеттердин ортосунда саясий, экономикалык жана маданий багыттарда өз ара мамилелерди түзүүгө жаңы кадамдар жасалды. Эгемендүүлүк жылдардан тарта күнүбүзгө чейин уланып келе жаткан көп кырдуу байланыштарынын алардын өнүгүүсүнө кошкон салымы чоң. Бирок мындай байланыштардын тамыры тарыхтын тереңинде жатканын архив документтери сыяктуу тарыхый булактар айгинелеп турат.

Расмий түрдө Осмон-Орто Азия ортосундагы байланыштар XVI кылымда башталганы менен ар тараптуу жана тыгыз байланыш XIX кылымда болгонун тарыхый булак катары архив булактары тастыктайт. Экинчи тарабынан Орто Азия аймагынын XIX кылымдагы геосаясий абалынан улам илимий изилдөөлөр башка өңүттөн, эки мамлекеттин, Россия империясы менен Англиянын Орто Азияга жүргүзгөн саясаты боюнча жүргүзүлүп келген. Асыресе орус жана советтик тарыхнаамада XIX-XX к. башталышындагы Орто Азия тарыхына жана андагы өлкөлөргө карата жүргүзүлгөн саясий мамилелерге бир жактуу баа берилип, айрым орчундуу маселелер изилдөө объектисине алынбай келген. Айрыкча белгилей кетчү нерсе, Орто Азия аймагына карата жасалган тышкы саясат менен ал көрүнүштү түшүнүү үчүн жүргүзүлгөн изилдөөлөр ортосундагы айырмачылык арбын. Эгер белгиленген хронологиялык алкакта Орто Азия аймагы бир бүтүн түшүнүк катары тышкы саясат жана башка өлкөлөрдүн экспансиялык аракет объектисине айланып келсе, тескерисинче ага баа берүү максатын көздөгөн изилдөөлөр мамлекеттер чегинде жана эки тараптуу

мамилелер тогошунда гана жасалып келген. Ошол эле убакта Орто Азия өлкөлөрүндө жүргүзүлүп келген изилдөөлөр эки тараптуу мамилелерди чагылдырууга, Россия менен Улуу Британия мамлекеттеринин саясатын иликтөөгө арналып, башка дипломатиялык субъекттердин ишмердүүлүгү көз жаздымда калып жатканы байкалат. Арийне, андай проблемалардын бири - Осмон империясынын Орто Азия аймагына жүргүзгөн дипломатиясы жана саясий аракети экендиги талашсыз. Осмон өлкөсүнүн Орто Азия менен байланышын жаңыча түшүнүп, азыркы талаптарга жараша изилдөө зарылчылыгы туулат. Орто Азия тарыхнаамасында Осмон империясынын мында жүргүзгөн саясаты, көздөгөн максаты дээрлик изилдөө объектисине алынган эмес. Осмон өлкөсүнүн жана Орто Азиянын өз ара мамилелерин аныктап, саясий максаттарына баа берүү тандап алынган теманын актуалдуулугун арттырат.

Ушул өңүттөн алып караганда, Роза Абдыкулованын *«XIX кылымдын экинчи жарымы - XX кылымдын башындагы Осмон мамлекети менен Орто Азиянын ортосундагы дипломатиялык байланыштар тууралуу архив документтери»* аталышындагы диссертациялык иши актуалдуу илимий маселени изилдөөгө арналгандыгы эч күмөн туудурбайт.

Роза Абдыкулова диссертациялык ишти жазуу процессинде жаңы изилдөө методдору менен биргеликте соңку жаңы тарыхый булактарды дагы колдонгондугун баса белгилеп кетким келет. Атап айтканда Стамбул шаарындагы Осмон мамлекетинин өкмөттүк архивиндеги материалдарды жаңы тарыхый булактар катары Орто Азиянын тарыхынын илим айлампасына тартуу диссертациялык иштин булактык базасынын өзөгүн түздү.

Диссертациянын дагы бир артыкчылыгы жана жаңылыгы – Түркия Республикасындагы архив булактары менен биргеликте Кыргыз Республикасынын Борбордук Мамлекеттик архивиндеги изилдөө темага байланышкан архив булактарды анализдеп, алардагы маалыматтарды илимий булактардагы маалыматтар менен салыштыруу аркылуу биринчи жолу таасын чагылдырылып берилгендигинде.

Жыйынтыктап айтканда, диссертациянын негизги жоболору жана тыянактары даректүү тарыхый булак катары архив документтерин жаңы изилдөө методдорун колдонуу менен чыгарылган. Диссертациялык иштин автору көздөгөн максатына толук жетишкен жана кандидаттык илимий даражага толук татыктуу деп айтууга болот.

Талданып жаткан диссертациялык иш, Орто Азиянын, анын ичинде күнүбүз Кыргызстандын территориясынын XIX кылымдагы тарыхына жаңы

маалыматтарды кошоруна ишенем. Жогоруда аталган доорду изилдеген тарыхчыларга, аспирант жана магистрлерге пайдалуу колдонмо болот деген ойдомун.

15-май, 2024

Диссертациялык иштин илимий жетекчиси:

Т.и.д., профессор Анварбек Мокеев